

الحاج أحمد باي

Cezayir'deki Son Osmanlı Valisi: ELHAC AHMED BEY VE DİRENİŞİ

“

Cezayir'deki Konstantin şehrinin son Osmanlı Valisi Elhac Ahmed Bey, Fransa'nın 1830'da Cezayir'i işgali sırasında yerel halkın şiddetli direnişine liderlik etmiş ünlü bir savaşçı ve askeri stratejist olarak bilinmektedir.

”

Abdenmour Toumi

Uzman, ORSAM

Elhac Ahmed Bey, Cezayir ve Türk toplumlarında özellikle genç nesiller tarafından yeterince tanınmamakla birlikte, hikayesine Cezayirli tarihçiler ve Fransız Oryentalistlerin makalelerinde ve tasvirlerinde hala rastlanabilmektedir. İstanbul'daki Osmanlı arşivlerinde Ahmed Bey'in Cezayir'de yaşadığı 1682-1830 Deyirler dönemi hakkında ayrıntılı bilgiler yer aldığı halde yazılan çoğu kitap Arapça'ya çevrilememiş ve Cezayirli okuyuculara ulaşamamıştır.

Elhac Ahmed Bey'in tarihi kişiliği, Hirak-öncesi Cezayir otoritelerinin

ilgisini çekmiş ve başta Cezayir gençliği olmak üzere halka yarı-belgesel bir film aracılığıyla tanıtılmak istenmiştir. Ancak filmin temelindeki tarihi metinler ve oyuncu seçimi dikkate alındığında, Türk ve Cezayir tarihinde önemli bir yeri olan Elhac Ahmed Bey'in beyaz perdeye ne ölçüde doğru yansıtıldığı konusunda tartışmaya açıktır.

Elhac Ahmed Bey Filmi (2019) ve Tarihi Metinler

İranlı Jamal Shoorjeh'in yönettiği, senaristliğini Rabah Drif'in üstlendiği ve Elhac Ahmed Bey karakterini Fransız aktör Gerard Depardieu'nun canlandığı film, Elhac Ahmed Bey'e ithaf edilmiştir. Cezayir tarihinde önemli bir isim olan Ahmed Bey'i canlandırmak üzere Fransız bir aktörün seçilmesi, Cezayirli tarihçiler tarafından hoş karşılanmamıştır. Depardieu'nun rolü, Fransa'daki popüler kültür dergilerinde sıklıkla gündeme getirilmiştir.

2015'te akademisyen Dr. Djilali Sari, Elhac Ahmed Bey'in Anıları (1774-1850) adlı eserini başkent Cezayir'de, Cezayir Ulusal Yayinevi'nden bastırmıştır. Bu kitap, Cezayir'in son Osmanlı Valisi için araştırma temeli oluşturabilecek

tek kitaptır. Ancak Dr. Sari, Elhac Ahmed Bey'in 1848'de Cezayir'de esir olarak tutulduğu süreçte kalemle alınan hatıralara ihtiyatlı yaklaşılmasını şiddetle tavsiye etmektedir. Dr. Sari'ye göre, “Anılar, herhangi bir tanığın olmadığı, beyana dayalı birer hikayedir”. Zira söz konusu dönemde Ahmed Bey, Bab Azzoun'da yaşamıştır. Bu bağlamda, Son Konstantin Beyi'nin hatıralarına ilişkin soruların büyük bir kısmı cevapsız kalmaktadır. Anılar, Elhac Ahmed Bey'in danışmanı olarak görev yapan Arap Büroaları Yönetimi üyesi Kaptan De Rouzé tarafından çevrilmiştir. Dr. Sari, kitaptaki çelişkileri ve Ahmed Bey'in hayatıyla ilgili değinilmeyen noktaları vurgulamaktadır. Anılar'ın yazıldığı koşullar bugün hala belirsizliğini korumaktadır. Anılar eserinin bir kısmı 1949'da Fransa'da tarihçi Marcel Emerit tarafından, Afrika Çalışmaları İncelemesi'nin bir parçası olarak yayınlanmıştır. Marcel Emerit, 1830 yılından öncesine dair yerli Cezayir kaynaklarının eksikliğini vurgulamaktadır. Hatta Djamel Oumeziane eserin önsöz kısmında, “Belki de biz onları aramak için çaba göstermedik” şeklinde not düşmüştür.

Oumeziane, Fransızca'da Elhac Ahmed Bey'in anılarına dayanan

iki Fransızca metin bulunduğunu açıklamıştır. Bu metinlerden biri yalnızca taslak şeklindeyken, diğerinin daha ayrıntılı olduğu belirtilmektedir. Tarihçi, metinlerin gerçekten çeviri olup olmadığının bilinmediğini vurgularken, söz konusu eserin Elhac Ahmed Bey'in otobiyografisi değil anıları olduğunu öne sürmektedir. Yazının arşiv kataloğunda yer almadığını ve bir kutuya gömülü kaldığını aktaran Tarihçi Marcel Emerit, "belgeyi saklayan askeri otoriteyi generallerimizle ilgili bazı bulgular endişelendirmiştir." demiştir.

“

Ahmed Bey on iki yaşındayken, Hac görevini yerine getirmek üzere dayıları tarafından Mekke'ye gönderilmiştir. Bu Hac yolculuğundan, Elhac Ahmed Bey olarak geri dönmüştür.

”

Elhac Ahmed Bey'in Hayatı

Ahmed Bey, 1787'de babasının bilinmeyen koşullar sonucu öldürüldüğü dönemde dünyaya gelmiştir. Annesi, oğlunun babasıyla aynı kaderi paylaşacağından endişe ettiği için Konstantin'de kalmasını istememiştir. Bu nedenle, Ahmed çocukluğunun büyük bir kısmını Arapça dilbilgisi öğrendiği, Kuran'ı ezberlediği, at sürdüğü ve çölde savaş sanatlarını çalıştığı Bisra (Cezayir) bölgesinde geçirmiştir. Ahmed Bey on iki yaşındayken, Hac görevini yerine getirmek üzere dayıları tarafından Mekke'ye gönderilmiştir. Bu Hac yolculuğundan, Elhac Ahmed Bey olarak geri dönmüştür. 1826'da Konstantin Bey'i olarak tayin edilen Ahmed Bey, görev süresi boyunca doğu, güney ve merkez bölgelerde (Zouagha, Ouled al Mokrane ve Ouled Achour, Ferdjioua) yer alan

büyük kabileleri federasyon halinde birleştirmiş ve ülkeyi modernize etmiştir. 1830'da Fransızlar, Cezayir'in kontrolünü ele geçirmek için bir Tunus prensini bu bölgeye vali olarak atamak istediğinde, Elhac Ahmed Bey liderliğinde şiddetli bir direnişle karşılaşmıştır. Fransızlar'ın bu hamlesi, Elhac Ahmed Bey'in Tunus'ta hüküm süren Hüseyin Bey'e karşı düşmanlığını artırmıştır.

Elhac Ahmed Bey, her valinin üç yılda bir yapması gereken askeri ziyaret "Denouche" için kırmızı ve beyaz bayraklar taşıyan 400 süvari ile Cezayir'e gitmiştir. Aynı zamanda, General Louis de Bourmont, yaklaşık 50.000 kişiden oluşan bir seferi kuvvetinin başında Cezayir'e saldırmıştır. Cezayir'e gelen Elhac Ahmed Bey, Dayı Hüseyin'in Sidi-Fredj limanındaki Fransız silahlı kuvvetlerinin mevzi alışından endişe etmediğine tanıklık etmiştir. Cezayir'den firar eden askerlerin katıldığı bir topluluk halinde yirmi beş günlük yürüyüşten sonra Konstantin'e geri dönen Elhac Ahmed Bey, General Bourmont'un teklifini reddettikten sonra ordunun yapısını gözden geçirerek direnişe önderlik etmiş ve yokluğunda yeniçerilerin Slimane Bey'in yerine Caïd Slimane Bey'i getirmeye yönelik gizli planını boşa çıkarmıştır.

1835'te Elhac Ahmed Bey, Cezayir'de ve Konstantin'de yüzlerce insanı yok eden kolera salgınına yakalanmıştır. 1836 yılının Kasım'

ayında, Mareşal Clauzel liderliğinde Fransız birlikleri Konstantin'e bir saldırı başlattığında Elhac Ahmed Bey'in önderlik ettiği piyade ve süvari dahil 8000'den fazla asker, kentin ele geçirilmesini önlemek için mücadele etmiş ve Fransız kuvvetlerinin ağır kayıplar vermesine neden olmuştur.

General Damrémont, Elhac Ahmed Bey'i teslim olmaya ikna etmeye çalışmıştır. 1837'deki kuşatmadan sonra Konstantin, antik Cirta sokaklarındaki kanlı savaşımlardan sonra Fransız kuvvetlerine esir düşmüştür. Askerler, surlarda silahla birkaç delik açtıktan sonra şehrin içlerine sızmıştır. Bu çatışmalarda General Damrémont diğer subaylarla birlikte öldürülmüştür. Elhac Ahmed Bey, güneye doğru ilerleyerek şehir dışında direnişine devam etmiş; 1848'de tutuklanıncaya kadar on sekiz yıl Fransız kuvvetlerine direnmeyi sürdürmüştür. Hastalık, ihanet, sahte ittifaklar ve komplolardan yorgun düşen Elhac Ahmed Bey sonunda tutuklanmış ve ev hapsine alınmıştır. Tarihçilere göre, Fransız askerleri onu küçük düşürmek istemiş; ancak Konstantin halkı, esareti boyunca ona destek olmuştur.

“

Film, Elhac Ahmed Bey'i; siyasî, askeri ve dini duruşuyla kendisinden daha fazla tanınan başlıca direniş lideri Emir Abdülkadir'le benzer şekilde seyirciyle bir araya getirme fırsatı sunmuştur. Nitekim Dr. Djillali Sari'ya göre tarih; Elhac Ahmed Bey ve el-Amir Abdelkader'in Fransız işgaline karşı halk direnişini tek çatıda toplamayı neden kabul etmediklerini açıklamamaktadır.

”

Elhac Ahmed Bey ve Güncel Cezayir Tarihi

Tüm bu tarihi bilgiler ışığında, günümüzdeki Cezayir makamları ile sonradan Kültür Bakanlığı görevini üstlenen ve tarih-edebiyata ilgi duyan Azzedine Mihoubi'ye bu filmin başrolü için neden Gerard Depardieu'nun seçildiğini sormak gerekmektedir. Bu seçim, filmi dünya çapında daha iyi pazarlamak için yapılmış bir gişe fikri midir? Şüphesiz, böylesine büyük bir si-

nema projesini desteklemek için iyi oyunculara, fikirlere ve maddi altyapıya sahip Türk makamları ve tarihçilerine danışılması gerekmektedir.

Film, Elhac Ahmed Bey'i; siyasî, askeri ve dini duruşuyla kendisinden daha fazla tanınan başlıca direniş lideri Emir Abdülkadir'le benzer şekilde seyirciyle bir araya getirme fırsatı sunmuştur. Nitekim Dr. Djillali Sari'ya göre tarih; Elhac Ahmed Bey ve el-Amir Abdelkader'in Fransız işgaline karşı halk direnişini tek çatıda toplamayı neden kabul etmediklerini açıklamamaktadır.

Elhac Ahmed Bey'in yenilgiye uğradığı 1848'den bu yana ne kendi ulusal Osmanlı projesi ne Emir Abdülkadir'in yerli birlik inşası gerçek olabilmıştır. Ancak vazgeçmek bir yana, Cezayir direnişi ülke genelinde Fransız işgaline karşı çeşitli şekillerde devam etmiştir. Son Osmanlı Bey'inin cesareti ve modern Cezayir Devleti'nin kurucusunun bilgeliğinden ilham alan Cezayir gençliği, ülkelerinin gidişatını sonsuza dek değiştirdikleri 1 Kasım 1954 gecesine (Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın başlangıcı) kadar örgütlenmiştir. ■